

Wprowadzenie – rola audytu krajobrazowego

Idea sporządzania audytów krajobrazowych została zapoczątkowana przez przyjęcie Europejskiej Konwencji Krajobrazowej, obligującej kraje, które ją ratyfikowały do określenia mechanizmów ukierunkowanych na ochronę i planowanie krajobrazu.

Krajobraz to postrzegana przez ludzi otaczająca ich przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze lub wytwory cywilizacji, ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych lub działalności człowieka. Z tego względu zasoby krajobrazu stanowią dobro ogólnospołeczne, a jego strukturę tworzą zarówno zasoby przyrodnicze, jak i wytwory kultury materialnej człowieka. Dlatego walory krajobrazowe podlegają ochronie jako zasoby środowiska i jednocześnie jako miejsce sprzyjające rozwojowi i integracji społeczności. Walory krajobrazu mają istotny wpływ na jakość życia mieszkańców i pośrednio także na zdrowie życia ludzi. Krajobraz warunkuje tożsamość lokalnych społeczności oraz decyduje o odrębności danego miejsca w przestrzeni np. gminy czy regionu.

Samorząd województwa kujawsko-pomorskiego od wielu lat ustala i promuje działania na rzecz ochrony krajobrazu. Poza audytem krajobrazowym zostały one sformułowane w kolejnych edycjach Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego, w tym na najszerzą skalę w ostatniej „Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – Strategia Przyspieszenia 2030+” oraz w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego. Troska o walory krajobrazowe i zachowanie ładu przestrzennego wyraża się w działaniu samorządu województwa kujawsko-pomorskiego, polegającym na formułowaniu tzw. „Regionalnych zasad i standardów kształtowania ładu przestrzennego w polityce województwa kujawsko-pomorskiego dla przedsięwzięć realizowanych ze środków programu regionalnego” co miało miejsce w minionym okresie programowania 2014-2020, jak i w obecnym w okresie programowania 2021-2027. Przestrzeganie tych zasad i standardów jest warunkiem uzyskania przez beneficjentów dofinansowania do planowanych projektów inwestycyjnych. Na potrzeby polityki kształtowania ładu przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego została wykonana już w 2017 r. szeroka diagnoza ładu przestrzennego z założeniami programu jego kształtowania. Celem tej diagnozy było wskazanie obszarów ładu i nieładu przestrzennego w województwie oraz ich przykładów, zaproponowanie zasad jego kształtowania i rekomendacji dla samorządów w zakresie polityki przestrzennej, ukierunkowanych na ład w przestrzeni. Wskazano również sposoby działań umożliwiających kształtowanie postaw i świadomości społecznej w kwestii ładu przestrzennego.

Samorząd województwa kujawsko-pomorskiego przywiązuje ogromną rolę do zachowania oraz odtwarzania zieleni przydrożnej w postaci alei i szpalerów drzew. Poza niewątpliwymi walorami przyrodniczymi i krajobrazowymi, zieleń ta ma znaczenie mikroklimatyczne i wiatrochronne.

Audyt krajobrazowy jest opracowaniem o funkcji poznawczej i edukacyjnej sporządzanym na poziomie regionalnym. Pozwala uzyskać wiedzę o krajobrazach występujących na obszarze województwa, ich cechach charakterystycznych, ich wartościach i potrzebach ochrony.

Krajobraz podlega nieustannym zmianom. Przekształcenia krajobrazu są związane głównie z terenami miast i ich otoczeniem, z terenami przemysłowymi oraz komunikacyjnymi. Założeniem audytu krajobrazowego jest m.in. różnicowanie krajobrazów występujących na obszarze województwa, z podziałem na: przyrodnicze funkcjonujące głównie w wyniku działania procesów naturalnych, jedynie w różnym stopniu modyfikowanych przez działalność człowieka, przyrodniczo-kulturowe ukształtowane w wyniku wspólnego działania procesów naturalnych oraz świadomych modyfikacji pokrycia terenu i struktury przestrzennej, oraz kulturowe, w których struktura i funkcja są w pełni ukształtowane przez działalność człowieka. Celem audytu krajobrazowego jest ochrona zarówno krajobrazów zbliżonych do naturalnego np. wodnych, bagienno-łąkowych, leśnych i murawowych, jak i krajobrazów częściowo już przekształconych np. wiejskich (rolniczych), mozaikowych, podmiejskich i osadniczych, czy też znacznie przekształconych np. miejskich, wielkomiejskich i ludycznych.

Poprzez sformułowane rekomendacje i wnioski w audycie krajobrazowym wskazuje się na sposoby kształtowania krajobrazów w celu przeciwdziałania utracie ich walorów. Właśnie rekomendacje i wnioski są najważniejszą częścią wyników audytu krajobrazowego i to głównie one będą wdrażane do gminnych dokumentów i aktów planistycznych. Uwzględniają one specyfikę każdej jednostki krajobrazowej, jej cechy i wartości oraz nawiązują do zidentyfikowanych zagrożeń dla zachowania i ochrony walorów krajobrazowych. Samorząd Województwa dostrzega potrzebę monitorowania aktualnego stanu krajobrazów w województwie i zgodnie ze swoimi kompetencjami będzie realizował to zadanie poprzez uzgadnianie projektów gminnych dokumentów i aktów planistycznych z wynikami audytu krajobrazowego.

Rekomendacje i wnioski dotyczące kształtowania i ochrony krajobrazów zawierają wytyczne do poziomu regionalnego i lokalnego sformułowane jako zestawienie zapisów mających na celu zachowanie wartości danego krajobrazu. Rekomendacje stanowią także swego rodzaju dobre praktyki gospodarowania przestrzenią. Ich wdrażanie w szczególności w gminnych dokumentach planistycznych pozwoli z jednej strony na ochronę zachowanych dotąd walorów, a z drugiej strony na minimalizowanie zagrożeń i negatywnych przekształceń, które już nastąpiły w przestrzeni. Zdobyta na podstawie wyników audytu krajobrazowego nowa wiedza o możliwościach ochrony i kształtowaniach krajobrazów będzie mogła być istotnym elementem prowadzenia kompleksowej polityki krajobrazowej w regionie.

Audyt krajobrazowy nie jest aktem prawa miejscowego czyli nie obowiązuje powszechnie, jednakże idea ochrony krajobrazu zawarta w audycie będzie wdrażana poprzez ustalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz plany ogólne gmin, a także przez stanowione przez rady gmin tzw. „uchwały reklamowe”. Na poziomie regionalnym samorząd województwa będzie wdrażał wyniki audytu krajobrazowego na terenach parków krajobrazowych przez uchwalanie ich planów ochrony, które muszą uwzględnić wnioski i rekomendacje oraz przez tworzenie tzw. stref ochrony krajobrazu na obszarach chronionego krajobrazu.

Rekomendacje i wnioski dotyczące kształtowania i ochrony krajobrazów zawierają postulaty i zalecenia dotyczące zachowania krajobrazów dotychczas nieprzekształconych w wyniku działalności człowieka, jak i różnorodnych krajobrazów kulturowych. Spośród tych

pierwszych najczęściej ochronie podlega ukształtowanie terenu, w szczególności z wyjątkowymi i okazałymi formami rzeźby, tereny w dolinach rzecznych i w otoczeniu jezior, nieużytki rolnicze, ekstensywnie użytkowane łąki i pastwiska, lasy i tereny zadrzewień. Wśród krajobrazów kulturowych ochronie podlegają zabytkowe centra miast, porolne krajobrazy mozaikowe, zabudowa wiejska np., wielodrożnice i ulicówki. Specjalną kategorię stanowią obszary zabudowane wyróżniające się lokalną formą architektoniczną np. wsie borowiackie i kociewskie.

Metodyka audytu krajobrazowego ogranicza zakres formułowania rekomendacji i wniosków do krajobrazów priorytetowych oraz do krajobrazów położonych na terenach objętych formami ochrony przyrody. Samorząd województwa kujawsko-pomorskiego przywiązuje ogromną wagę do ochrony i kształtowania krajobrazu na całym obszarze województwa. W związku z tym będzie, w szerszym zakresie niż wymaga to audyt krajobrazowy, promował działania na rzecz ochrony krajobrazu. Ochronie, przede wszystkim przed lokalizowaniem chaotycznie rozmieszczonej zabudowy, będzie podlegał wiejski tradycyjny krajobraz rolniczy z układem pól i miedz, z rowami melioracyjnymi oraz szpalerami zadrzewień. Szczególnie użytkowane rolniczo tereny najwyższych klas bonitacyjnych będą podlegać ochronie przed przeznaczaniem na cele nierolnicze, co będzie chronić ich wartość użytkową jako kluczowy zasób rolniczy regionu, ale także będą chronione przed wprowadzaniem zabudowy dysharmonijnej w krajobrazie mogącej naruszyć walory krajobrazowe tych terenów. Ochronie przyrodniczej i krajobrazowej mi.in. przed lokalizacją zabudowy mogącej naruszyć te walory, będą podlegać także różnego rodzaju tereny bagienno-łąkowe, mokradła i nieużytki rolnicze jako tereny naturalnej retencji wód, ale również jako tereny różnorodnych muraw i zadrzewień wzbogacających walory krajobrazowe. Samorząd województwa sformułował i wdraża specjalne zasady dotyczące wprowadzania i odtwarzania zadrzewień przy drogach wojewódzkich.

Należy podkreślić, że ochrona krajobrazu jest wyzwaniem bardzo trudnym i złożonym. Oprócz uwarunkowań prawnych dużą rolę odgrywa polityka samorządów nakierowana na podejmowanie, promowanie i popularyzację działań w zakresie ochrony i kształtowania krajobrazów poprzez opracowanie różnorodnych materiałów edukacyjnych i promocyjnych, zwiększających świadomość społeczeństwa w zakresie ochrony krajobrazu.

Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego formułuje następujące kluczowe „**Zasady ochrony krajobrazu w województwie kujawsko-pomorskim**”, które powinny być respektowane w polityce przestrzennej na terenie całego województwa, pełniąc rolę zaleceń oraz „dobrych praktyk” dla wszystkich podmiotów kształtujących rozwój regionu poprzez działania w jego przestrzeni.

1. Harmonijne kształtowanie zabudowy i zagospodarowania pod względem estetycznym tworzące czytelną oraz spójną formę krajobrazową, w sposób zrównoważony, z zapewnieniem ochrony walorów krajobrazowych;
2. Nawiązywanie kompozycji przestrzennej nowej zabudowy do występujących w sąsiedztwie pozytywnych wzorców lub rozwiązań w zakresie gabarytu, kolorystyki, rodzaju użytych materiałów, z nie lokalizowaniem obiektów niedostosowanych do otoczenia;
3. Ochrona tradycyjnego krajobrazu rolniczego z zachowaniem jego cech w postaci układu dróg, rowów, oczek wodnych i zadrzewień śródpolnych;
4. Ochrona walorów ekspozycji dolin rzecznych, rynien jeziornych oraz unikalnych form rzeźby terenu (moreny, kemy, ozy, drumliny);
5. Ochrona panoram widokowych na zabytkowe zespoły urbanistyczne i ruralistyczne, a także przedpól widokowych na cenne obiekty kultury materialnej (np. zamki, kościoły, pałace i dwory, grodziska) w sposób umożliwiający utrzymanie otwarcia widokowego;
6. Kontynuacja budowy świadomości społecznej o istotnej roli dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania i utrwalania tożsamości narodowej i integracji społeczności lokalnych;
7. Promowanie i popularyzacja krajobrazów w województwie poprzez różnorodne działania edukacyjne i materiały promocyjne, zwiększające świadomość i wrażliwość społeczeństwa w zakresie ochrony krajobrazu;
8. Przeciwdziałanie negatywnym zmianom struktury przestrzennej terenów miejskich, stref podmiejskich i obszarów wiejskich poprzez kształtowanie świadomości społecznej i wrażliwości w zakresie potrzeb ochrony krajobrazu;
9. Kształtowanie wysokiej jakości przestrzeni publicznych w sposób zapewniający ochronę krajobrazu, lokalnych wartości historycznych, dziedzictwa kulturowego, służących integracji społecznej oraz budowaniu lokalnej tożsamości;
10. Lokalizowanie odnawialnych źródeł energii w szczególności elektrowni wiatrowych i fotowoltaicznych z poszanowaniem walorów krajobrazowych;
11. Zrównoważone gospodarowanie przestrzenią przy planowaniu wielkoskalowych funkcji produkcyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem cennych walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych;
12. Wykorzystywanie dostępnych narzędzi, ujętych w systemie planowania przestrzennego, w tym miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów rewitalizacji oraz tzw. uchwał reklamowych, pozwalających na właściwe kształtowanie przestrzeni, ograniczanie występujących w niej niekorzystnych zjawisk oraz minimalizację konfliktów przestrzennych;
13. Wzmacnianie znaczenia obszarów i obiektów unikatowych poprzez dbałość o ich stan, ich eksponowanie oraz właściwe zagospodarowanie ich otoczenia

Audyt krajobrazowy jest opracowaniem bardzo złożonym, obszernym i o szerokim zakresie treści, jednak nie wyczerpuje całej problematyki ochrony i kształtowania krajobrazu. Dlatego po jego przyjęciu, samorząd województwa planuje prowadzić dalsze prace w tym zakresie poprzez wykonanie dodatkowych opracowań obejmujących obszar całego województwa kujawsko-pomorskiego, pogłębiających, uzupełniających wiedzę:

- Katalog lokalnych form architektonicznych wraz z wytycznymi dotyczącymi sposobu ochrony i eksponowania tego dziedzictwa.
- Analiza historycznych uwarunkowań kształtowania krajobrazu kulturowego i zasobu dziedzictwa kulturowego z określeniem stanu ich zachowania, identyfikacją i oceną zagrożeń zasobów,
- Waloryzacja krajobrazowa terenów otwartych – rolnych i leśnych,
- Inwentaryzacja zadrzewień, rowów i kanałów, miedz, remiz śródpolnych i czyni mających znaczenie dla walorów krajobrazu wiejskiego,
- Inwentaryzacja form rzeźby terenu z wyróżnieniem form cennych krajobrazowo,
- Identyfikacja występowania nieleśnych zbiorowisk roślinnych oraz wód powierzchniowych bagien, mokradeł,
- Inwentaryzacja typów siedliskowych lasu nie stanowiących własności Skarbu Państwa,
- Inwentaryzacja suchych wrzosowisk i muraw napiaskowych.

Wyżej wymienione opracowania mają charakter diagnostyczny. W oparciu o wyniki tych badań przewiduje się wykonanie opracowań, które będą stanowiły narzędzia ochrony i kształtowania krajobrazu, zarówno przyrodniczego jak i kulturowego na obszarze województwa, w tym:

- Studium ochrony wartości krajobrazu i dziedzictwa kulturowego województwa kujawsko-pomorskiego,
- Studium ochrony walorów krajobrazowych form rzeźby terenu na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego,
- Wytyczne dla minimalizacji bądź likwidacji zidentyfikowanych konfliktów przestrzennych na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego,
- Wytyczne dla kształtowania rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej z uwzględnieniem walorów krajobrazowych na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego,
- Wytyczne dla ochrony i kształtowania zasobów wodnych w kontekście ich znaczenia krajobrazowego na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego
- Wytyczne dla ochrony i kształtowania atrakcyjnych krajobrazowo zbiorowiska roślinnych i siedlisk przyrodniczych.

Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego, zgodnie z ustaleniami Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – Strategia przyspieszenia 2020+, opracuje i przyjmie również Politykę kształtowania ładu przestrzennego. Będzie to

opracowanie o nieco innym niż Audyt krajobrazowy charakterze, określi obszary i zagadnienia w zakresie których województwo ma aspiracje do kształtowania, w celu poprawy stanu ładu przestrzennego.

Realizacja rozwiązań przyjętych w wyżej wymienionych, uzupełniających się dokumentach, przy wykorzystaniu różnorodnych instrumentów i współpracy wszystkich podmiotów mających wpływ na kształtowanie przestrzeni województwa i jego rozwój powinna w znaczący sposób wpłynąć na ochronę walorów krajobrazowych jak i poprawę ładu przestrzennego w województwie.